

MŪZIKA "NO TUKŠA GAISA"

Radio ir pārvarējis tālumu. Salīdzinot ar tiem laikiem, kad ziņojuma nogādei no pilsētas uz pilsētu vajadzēja divas un pat trīs nedēļas, pasaule tagad kļuvusi mazāka. Katrs kaut cik svarīgs notikums kļūst zināms dažu stundu vai pat minūšu laikā.

Pagājušajā gadsimtā ziņas sāka pārraidīt pa vadiem tālāk vai garāku signālu veidā, radās elektriskais telegrāfs. Vadi savienoja ne vien pilsētas uz sauszemes, bet dziļūdens kabeli stiepās pāri jūrām un okeāniem. Drīz bezpersoniskos Morzes alfabēta signālus nomainīja cilvēka balss un radās telefons, bet visa saziņas tehnika palika piesieta pie "drāts".

Dārgo vadu un kabelu vietā tagad stājies radio vilnis, kas nokļūst visur tur, kur vadu nevar pievilkt - pie kuģiem jūrā, lidmašīnām gaisā vai augstos kalnos pie zinātnieku ekspedīcijām.

Kā tapa radio? Ka elektriskos signālus var pārraidīt arī bez vadiem, teorētiski 1888. gadā pierādīja H. Hercs. Desmit gadus vēlāk viņa idejas dzīvē īstenoja Dž. Markoni un A. Popovs. Lai paliek šoreiz politiskie strīdi, kurš no viņiem ir īstais "radio tēvs", jo vēsturnieki saskaitījuši, ka mūsdienu radio radīšanā piedalījušies 560 zinātnieki ar saviem izgudrojumiem.

Tāpat kā vadi sākumā neprata "runāt" cilvēka balsī, arī "ēterā" ilgu gadu skanēja Morzes alfabēta signāli. Bet cilvēks bija atbrīvojies no saistošā traucēkļa - vada un radās bezvadu jeb radiotelegrāfija. Vispirms tā kalpoja gaisa un jūras kuģniecībai, lai brīdinātu par briesmām un sauktu palīgā nelaimē nokļuvušajiem. Tikai pateicoties radiotelegrāfam, 1912. gadā tika izglābti 703 no 2206 grimstošā "Titānika" pasažieri. Un laikam nevarējām cerēt, ka bez radio būtu izglābts kāds no nelaimē nokļuvušajiem "Estonia" pasažieri. - Man daudzkārt jautāts: "Kā varēja uzbūvēt radio raidītāju, ja nebija vēl izgatavota radio lampa?" Varēja! Elektrisko impulsu ēterā sūtīja visparastākā elektriskā dzirkstele neparastā izpildījumā, radot dziestošas augstfrekvences svārstības. Lai tam par apstiprinājumu kalpo kaut vai senās un joprojām mūsdienīgās vācu firmas "Telefunken" (burtiskā tulkojumā "Tālā dzirkstele") nosaukums. Vajadzēja paiet vairāk par 20 gadiem, lai radiotelegrāfs spētu iemācīties "runāt" cilvēka balsī.

Tam 1907. gadā pamatu lika Lī de Forests, izgudrodams radio lampu - triodi, ar kuras palīdzību varēja iegūt nerimstošas augstfrekvences svārs-

tības un tas modulēt runas vai mūzikas ritmā.

Radiofona dzimtene ir Amerika. F. Konrāds, lielās Vestinghauza elektriskās fabrikas atbildīgs darbinieks, 1919. gadā ar savu amatieru raidstaciju izdarīja dažādus eksperimentus. Šeit jāpiebilst, ka Eiropā šajos laikos vēl nepazīna pat vārdu "radio amatieris". Amerikā jau darbojās tūkstošiem amatieru radiotelegrāfijas raidstaciju. Un tā Konrādam kādu vakaru radās ideja pārsteigt savus kolēģus-radioamatierus. Viņš ar sava pārveidotā radiotelegrāfijas raidītāja palīdzību noraidīja gramofona skaņu plašu mūziku un pastāstīja dažas jaunākās anekdotes, tādējādi sniedzams pirmo vispārībai domāto radio priekšnesumu. Varat iedomāties, ko izjuta tā laika amatieri, kuri bija pieraduši dzirdēt Morzes alfabēta zīmju pīkstienus, bet tagad uztvēra mūziku un cilvēka balsis skaņas.

Sabiedrības interese bija milzīga, un Konrādam, nerēķinoties ar izdevumiem, uzdeva uzcelt pirmo raidītāju Pitsburgā (turpat, kur darbojas hokeja "kikerigū"). 1920. gada rudenī staciju jau varēja atklāt. Tās jauda gan nebija liela - tikai 0,1 kW (tieši tikpat, cik 30. gados Liepājas raidītājam). 1920. gada 2. novembrī raidītājs sāka darbu, noraidīdams skaņuplašu mūziku, bet pa starpbrīžiem sniedzot ziņas par tai laikā notiekošajām ASV prezidenta vēlēšanām. Vēlu naktī radiofona diktors varēja paziņot, ka par ASV prezidentu ievēlēts republikānis V. Hardings. Publikas sajūsma par radiofonu tā darbības pirmajā dienā bija milzīga. Radiofons bija dzimis.

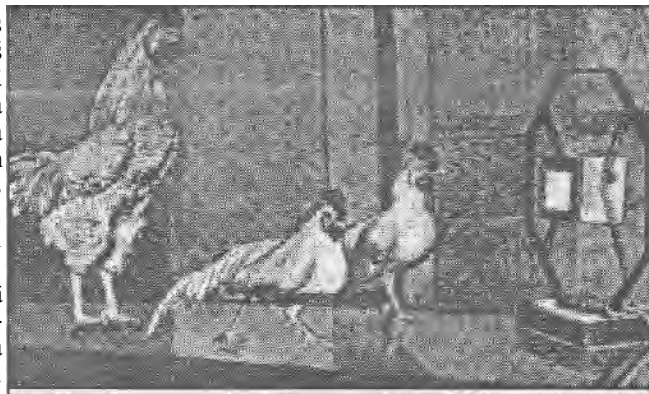
1922. gadā Londonā sāka darboties pirmais radiofons Eiropā. 1923. gada oktobrī no skaņuplašu firmas "Vox" studijas ēterā sāka raidīt pirmā Vācijas radiofona stacija. Liktenim labpatikās, ka 30. gadu ekonomiskās krīzes laikā šī skaņuplašu firma bankrotēja, tās iekārtu nopirka latviešu grāmatizdevējs Helmārs Rudzītis un izveidoja mūsu slaveno skaņuplašu firmu "Bellaccord Electro".

1924. gadā Eiropā jau darbojās vairāk nekā

10 radoraidītāju.

Bet Latvijā? Latvija ēterā vēl klusēja, bet tās izcilākie radiospeciālisti jau darbojās. Parastam cilvēkam bija grūti izprast radio būtību. Telefonu un gramofonu jau arī bija pagrūti saprast, bet tur vismaz vadi, pa kuriem skaņa spēj pārvietoties, vai vismaz melnais skaņuplates disks, kurā tā "iemānīta iekšā".

Tāču balsis un mūzika no "tukša gaisa"? Tas nevar būt, tāpēc, ka tas nevar būt nekad! Tas jau nozīmējot Pastarās dienas tuvošanos,

Tagad rītos ceturksni pirms septiņiem "elektronisko" gaiļu "kikerigū" ievada raidījumu lauksaimniekiem. Bet šis "kikerigū" ieskanējās pirmoreiz pirms 63 gadiem. Kāpēc?

Pēc radiofona ierosmes gravieris Kuņņecovs Rīgā, Kalēju ielā 25, dresēja trīs gaiļus, līdz iemācīja tos dziedāt pēc vingrošanas instruktora pavēles. Tad gaiļi iedziedāja gramofona platē trīs reizes "kikerigū". Šī gaiļu rīta junda ievadīja rīta vingrošanu ("Latvijas radiofons" 1934. g.). 1932. gada 11. aprīlī radiofons uzsāka rīta vingrošanu. Tā četrreiz nedēļā sākās pulksten septiņos. 15 minūtes raidīja vingrošanu kungiem, nākamās minūtes - dāmām.

Tagad gaiļu "kikerigū" domāts lauku ļaudīm - lauku aktualitāšu apskatam.

Ilmārs Kīns

ja balsis tā, bez kāda pamata, kļīstot pa debesu izplatījumu.

Neticēja arī mūsu Saeimas deputāti, pirmoreiz noraidot Latvijas "radio tēva" Jāņa Lintera ierosinājumu būvēt arī Rīgā radiofona staciju. Un tikai atkārtotā sēdē 1924. gada 28. martā Saeimas budžeta komisijas locekļi ar 20 balsīm par un 2 pret nolēma izsniegt 140 000 latu aizdevumu Rīgas radiofona stacijas būvei.

Lūdzu ievērot! Aizdevumu, nevis budžeta līdzekļus. Un Rīgas radiofons godam īsā laikā atpelnīja šo summu. Jo toreiz mūsu deputāti aizdevumus nepiešķīra tik vieglprātīgi kā pašreiz G-24 kredītus... Lai pārliecinātu deputātus, J. Linters bija izveidojis speciālu radiouztvērēju un novietojis to komisijas sēžu zālē. Deputāti viens pēc otra tvēra "austiņas" un klausījās viņiem speciāli domāto radiopārraidi - paveca "Valdības Vēstneša" numura lasījumu. Telpai, pēc deputātu prasības nācās aizvērt arī logus, lai pārliecinātos, ka arī tad radiopārraide dzirdama.

(Turpinājums 2. Ipp.)

MŪZIKA "NO TUKŠA GAISA"

(Turpinājums no 1. lpp.)

Un tā 1925. gada 1. novembrī "pienāca arī Latvijai tie laiki" un no Rīgas Galvenā pasta namā uzstādītā franču firmas "Societe Francaise Radioelctrique" 2 kilovatu raidītāja ēterā izskanēja pirmais 2 stundu un 55 minūšu garais raidījums. To atklāja satiksmes ministrs inženieris J. Pauļuks. Tika atskaņota valsts himna, pēc tam bija pieslēgums Latvijas Nacionālajai operai - Pučini "Madame Butterfly" izrādei. Laiki mainās - pierasta mums bija opera, bet radiofons jauns, tagad atjaunota opera, bet visu laiku klausāmie tik pierasto radiofonu.

sniedza arī dievkalpojumu, koncertu, operas izrāžu u. c. translācijas. Sākās pirmās tiešā ētera reportāžas.

No 1929. gada decembra visiem radioabonentiem bez maksas tika izsūtīta radiofona programma. Apmēram pusi radiofona programmas sastādīja mūzikas raidījumi, piekto daļu dažādi priekšlasījumi (lauksaimniecība, humanitārās zinātnes, tehnika u. c.), desmito daļu informācija, pārējo - dažāda satura raidījumi. No 1932. gada sāka rīta vingrošanas un rīta koncertu pārraides, programmā iekļāva raidījumus jaunatnei, rakstnieku un dzejnieku pusstundas. Modernizēja arī radiofona tehnisko aprīkojumu un paplašināja raidītāju tīklu.

1932. gadā pārbūvēja Liepājas radiotelegrāfa raidītāju par radiofona raidītāju (jauda 0,1 kW). Tajā pašā gadā uzbūvēja Madonas raidītāju (20 kW, vēlāk 50 kW). 1934. gadā nodeva ekspluatācijā Kuldīgas raidītāju (20 kW, vēlāk 50 kW). Jau 1929. gadā Rīgas radiofona raidītāja jaudu palielināja no 2 līdz 12 kW.

Īpaši jāatzīmē, ka visas tehniskās pārbūves un jauno raidstaciju iekārtošanu veica pašmāju inženieri ar Latvijā ražotām iekārtām.

1925. gadā radiofons sāka darbu kā Pasta un telegrāfa virsvaldes saimnieciskais uzņēmums. 1934. gadā visas radiofona stacijas un organizācija kopumā tika pakļauta Satiksmes, bet no 1937. gada - Sabiedrisko lietu ministrijai. Galvenais radiofona ienākums bija abonentu maksas (Ls 21 gadā). Pirms iegādāties radiouztvērēju, tuvākajā pasta kantorī bija jāiegādājas radioabonenta atļauja un jāsamaksā pirmā iemaksa. Radioklausītājus, kuri klausījās nelegāli, sauca par "radiozaķiem", viņiem par neatļautu klausīšanos draudēja bargs sods - 6 mēneši cietumā vai 2500 latu naudas sods.

Atkāpjoties no nopietnā stāstījuma, gribu pastāstīt kādu 30. gadu sākuma "Kokaīna" radioanekdotes fragmentu. "Kā tiem radiozaķiem nav kauna krīzes laikos apzagt valsti? Bet kā es varu prasīt no zaķiem, lai viņi būtu godīgi pilsoņi? Ja visi būtu godīgi pilsoņi, tad vispār krīzes nebūtu. Bet tā jau tā lieta, ka visi rauj un zog, cik varēdami. Un tikai viens pats

ir tas apzogamais - valsts. Vai tad radiozaķīši vainīgi, ka viņi neko lielāku nevar nozagt?"

Strauji pieauga radioabonentu skaits. No apmēram diviem simtiem abonentu, kuri varēja noklausīties pirmo raidījumu 1925. gadā, tas palielinājās līdz 10 518 - 1927. gadā, 50 808 - 1934. gadā. 1938. gadā jau krietni pārsniedza simts tūkstošus.

Lai pasargātu vietējos radiouztvērēju ražotājus, tika noteiktas stingras muitas nodevas -10 lati par katru lampiņas vietu ievestajā radioaparātūrā. Saņemot valsts un sabiedrības atbalstu, radiatorūpniecība strauji attīstījās, sākot no vienkāršiem detektora uztvērējiem līdz 30. gadu beigu starptautiskajās radioizstādēs zelta medaļas nopelnījušiem radiouztvērējiem.

Radiatorūpniecība sākās no kāda "Jaunāko Ziņu" 1924. gada oktobra sludinājuma: "Klausāmos radioaparātus privātai lietošanai pagatavo Pasta un telegrāfa virsvalde." (Nu jā, skatāmie jau vēl nebija izgudroti!) Pasta un telegrāfa galvenās darbnīcas 1932. gadā, paplašinoties ražošanai, kļuva par valsts elektrotehnisko fabriku (VEF). Vefam konkurenci sastādīja firmas "A Leibovics" un "Apsītis un Žukovskis", kā arī vairāki desmiti sīkāku ražotāju. 30. gados tika ražots plašs radiouztvērēju sortiments. Sākot no lētiem divlampu uztvērējiem tīkla un bateriju strāvai lauciniekiem, beidzot ar 13 lampu luksus uztvērējiem. Reklamējot Latvijas ražojumus, radiožurnāli atgādināja: "Neaizmirstiet, ka ar katru par ārzemju ražojumiem izdoto latu Jūs padarāt nabadzīgāku savu tautu un zemi."

Nezinu, vai trāpīgāk pateikt iespējams.

Vai būtu prāta darbs tagad galīgi sagraut Latvijas radiatorūpniecību, lai tirgū un veikalos nopirktu visumā glītus pēc izskata, nez kur no sociālisma pārpalikuma detaļām pagrīdē ražotus radio surogātus, kuru darbības mūžs reti kad sniedzas pāri gadam?

Savā stāstījumā apstāšos pie mūsu tautai un valstij liktenīgā 1940. gada. Arī pēcķara gados Latvijas radiofonam bija labi sasniegumi, labi strādāja arī mūsu abas radiatorūpniecības "VEF" un "Radiotekhnika", bet par to lai stāsta aculiecinieki.

Ieskatoties radio vēsturē, gribēju arī ar humoru parādīt, ka vēsture atkārtojas. Bet vai spējam no tās mācīties? Paruna saka, ka gudrs mācās no citu, bet muļķis no savām kļūdām. Bet kā lai sauc tos, kuri nespēj arī no savām kļūdām mācīties?

Attis Brikmānis,

Liepājas speciālās skolas direktors

Kursas Laiks 01.11.1995.